J. SLIS, 13(1): 180-196, Spring 2021

ISSN: 2008-5222
slis.scu.ac.ir

Shahid Chamran University of Ahvaz

Journal of Studies in Library and Information Science
(*JSLIS*)

https://doi.org/10.22055/slis.2020.22853.1363

Research Paper

A study on the available Public Libraries' Architecture from the Librarians' perspective
Case Study: Public Libraries in Rafsanjan

Abolfazl Asadnia[1*], Mehrdad Cheshmeh Sohrabi[2]

1. Public Library foundation
2. Isfahan University, Department of Knowlwdge and Information Science

Article Info.

Received: 01/07/2019 **Accepted**: 01/01/2021

Abstract

Background and Objectives: In order to achieve a proper understanding of the status of public library buildings, the present study examine the architecture of public libraries from the perspective of public library librarians as the people who have the most interaction and relationship with the library building. A review of existing research showed that architecture has the ability to identify and create identity, and what distinguishes the back of a building from other structures is architecture. In connection with the construction of libraries, researchers have presented several categories, including libraries of palaces and temples, monasteries, churches and universities, Glasshouses, Office bloks, round buildings, Atrium buildings, Tower buildings, Glass box buildings, Modular buildings. Previous research shows that the construction of libraries in each period reflects the cultural structure and type of view of the library. These studies also showed that the provision of services such as microfilm, interlibrary loan, and joint collection had a profound effect on library building, especially after World War II.

Methodology: The present study is qualitative research. The method of the present study was Grounded theory and interviews were used to collect data. Sampling in this study was Targeted Sampling and included librarians of public libraries in Rafsanjan and unstructured interviews were used to collect data. The interviews began with a request for the participant to comment in detail on the architecture of the public libraries, and according to the answers, an attempt was made to clarify the details of the issue with other questions. In qualitative research, if theoretical saturation has reached, data collection can be omitted. In this study, after interviewing 10 librarians, we reached theoretical saturation. The interviews were conducted in a completely intimate and informal environment and at the workplace of each person, which on average each interview lasted between 30 to 40 minutes. Strauss and Corbin method was used to analyze the data obtained from the interview. To validate the research, the interviews after implementation, were approved by the interviewees and the codes and interviews by a librarian who was familiar with qualitative research were reviewed and approved.

Findings: After analyzing the data from interviews, a selected code named the architectural principles of public libraries, the two axes factors of standardization, environmental signage and symbolization and 15 other factors Such as adapting before allocating existing buildings to the library, consulting librarians to build a new library, separating the lounge and reading room, lagging behind standards in newly established libraries, allocating space for children, not being suitable for the disabled, located Being in a remote environment in the dimension of standardization and coordination with the environment, the importance of aesthetics in attracting the audience, symbolizing, marking, refreshing, ordinary and simple view, building new libraries with unique architecture and putting a box back The book was at the entrance of the library was identified.

Discussion: Library buildings should have identity and civilization features and the emergence of cultural components and elements in library buildings should be evident, because libraries from ancient times to the present day have always been centers for preserving the written heritage of nations and therefore library buildings should have cultural components and Office or ordinary buildings of the city are distinct. The results of the present study in this section showed that the architecture of public libraries lacks the identity and personality of the public library and does not show its cultural nature in any way. he second point about the importance of building libraries, especially public libraries, is to pay attention to the visual appeal of the exterior as well as the pleasant interior design; And the results of the research also showed architecture can be effective in attracting the audience, and the feeling of relaxation from being in the library space and spending more time to stop and attend the library. Therefore, there is a direct relationship between paying attention to exterior and interior architecture and the degree to which people are lucky enough to visit and spend useful time in the library. The importance of architecture is in considering the needs of users. The library building, in addition to having easier access to different parts of the library, and items such as creating a quiet environment free of noise pollution in the design of study halls, attention to light, interior layout, color, and painting walls and ceilings, use of appropriate equipment It should be considered with architecture and in addition to these issues, attention should be paid to the welfare and accommodation facilities of the clients.

Keywords: *architecture, public libraries, Public Libraries Foundation, Rafsanjani librarians.*

***Corresponding author**
Email: abolfazlasadnia@yahoo.com

مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، ۱۳ (۱): ۱۸۰-۱۹۶

فصلنامه
مطالعات کتابداری و علم اطلاعات. سال سیزدهم، شماره ۱، بهار ۱۴۰۰

مقاله پژوهشی

بررسی وضعیت معماری کتابخانه‌های عمومی از دیدگاه کتابداران: مطالعه موردی کتابخانه‌های عمومی شهرستان رفسنجان

ابوالفضل اسدنیا[۱*]، مظفر چشمه سهرابی[۲]

۱. کتابدار کتابخانه مرحوم محمدی نژاد کشکوئیه-رفسنجان
۲. دانشیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه اصفهان

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۵/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۱۲

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت معماری کتابخانه‌های عمومی با ماهیت و کارکرد کتابخانه از دیدگاه کتابداران به عنوان کسانی که بیشترین ارتباط را با ساختمان کتابخانه دارند، است.

روش: رویکردی که برای انجام این پژوهش انتخاب شد، کیفی است، چرا که ماهیت و مسئله پژوهش، تشریح اوضاعی است که به دلیل نبود پیشینه پژوهش در این زمینه، در قالب پژوهش کمی قابل‌بررسی نیست. در پژوهش حاضر، پژوهشگران درصدد هستند نگرش کتابداران را درباره معماری کتابخانه‌ها کشف کنند بنابراین از روش نظریه مبنایی استفاده شد و به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه ساختار نیافته بهره برده شد. شرکت کنندگان در پژوهش، ۱۳ کتابدار شاغل در کتابخانه‌های عمومی رفسنجان بودند. مصاحبه‌ها در کتابخانه محل خدمت هر یک از مصاحبه شوندگان انجام گرفت و هر مصاحبه‌ها بین ۲۰ تا ۳۰ دقیقه به طول انجامید.

یافته: با توجه به تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه با کتابداران، در بحث معماری کتابخانه‌های عمومی، یک کد منتخب به نام «اصول معماری کتابخانه‌های عمومی»، دو کد محوری «استانداردسازی» و «نشانه و نمادسازی محیطی» و ۱۵ کد باز همچون متناسب سازی قبل از اختصاص ساختمان‌های موجود به کتابخانه، مشورت با کتابداران برای ساخت کتابخانه جدید، جداسازی سالن و مخزن مطالعه، عقب بودن به لحاظ استانداردها در کتابخانه‌های جدید التاسیس، اختصاص فضا برای کودکان، مناسب نبودن برای معلولین، واقع شدن در محیط دور از شهر در بُعد استانداردسازی و هماهنگی بنا با محیط، اهمیت زیبایی ظاهری در جذب مخاطب، نمادسازی، نشانه‌گذاری، شاداب سازی، نمای معمولی و ساده، ساخت کتابخانه‌های جدید با معماری تک و منحصر به فرد و گذاشتن صندوق برگشت کتاب در ورودی کتابخانه شد.

نتیجه‌گیری: با توجه به اینکه هر ساختمانی با هدفی بنا شده و ساختمان‌هایی در رسیدن به هدف‌شان موفق هستند که عناصر و اجزای تشکیل‌دهنده آن‌ها به بهترین نحو ممکن با یکدیگر ترکیب‌شده و به نوعی بازتاب‌دهنده نیازهای مخاطب خود باشند، درک نظر کتابداران به عنوان افرادی که بیشترین تعامل را با ساختمان کتابخانه‌ها دارند، بسیار راهگشا می‌تواند؛ باشد.

کلیدواژه‌ها: *معماری، کتابخانه‌های عمومی، نهاد کتابخانه‌های عمومی، رفسنجان، کتابداران.*

*(نویسنده مسئول)، ایمیل: abolfazlasadnia@yahoo.com

مقدمه و بیان مسئله

«معماری صورتی از رؤیاها، باورهای فردی و ارزش‌های اجتماعی را، با شکلی مقید به فناوری ساخت و متکی به زمان و مکان را، با زبان و بیان خاص معمار برای زندگی انسان، نظام فضایی می‌بخشد» (Taghvaei, 2010) و از توانایی هویت بخشی و هویت‌سازی برخوردار است. Amid (2000) هویت را حقیقت شیء یا شخص که مشتمل بر صفات جوهری اوست، تعریف می‌کند. هویت یک ساختمان در شکل معماری آن تجلی پیدا می‌کند. Bacon (1974) شکل معماری را ویژگی بصری یک ساختمان می‌داند که به آن هویت منحصر به فردی می‌دهد و آن را از دیگر سازه‌ها متمایز می‌کند.

هویت همان تفاوت‌های کوچک و بزرگی است که باعث بازشناخت یک مکان و خوانایی محیطی آن می‌شود و حس حساسیت و دلبستگی محیطی را به وجود می‌آورد (Najafi, 2016). Alexander (1750) معتقد است هویت در محیط هنگامی تجلی پیدا می‌کند که ارتباط طبیعی و منطقی بین فرد و محیط حاصل شود. Cullen (2004) بر اهمیت تفاوت هر محیط با سایر محیط‌ها تأکید دارد. او هویت را توجه به شخصیت فردی هر محیط و پرهیز از یکنواختی و تشابه محیط‌های شهری از طریق به جلوه در آوردن ویژگی‌های خاص هر محیط تعریف می‌کند. در واقع، کالن برای هر بناء با توجه به ماهیت آن شخصیت قائل است، شخصیتی که بایستی در شکل معماری آن نمود پیدا کند و سبب تمایز آن با دیگر محیط‌های شهری شود.

کتابخانه‌ها برای هدفی ایجاد شده‌اند که مانند آن را نمی‌توان در دیگر ارگان‌ها یافت. این هدف آن چیزی است که به آن‌ها هویت و شخصیت می‌هد، هویت و شخصیتی که به گفته کالن بایستی در شکل معماری آن‌ها نمود پیدا کند و از آنجا که ویژگی‌های موجود در یک پدیده یا یک بنای معماری برای همه افراد به یک اندازه قابل شناخت و دریافت نیست (Najafi, 2016). به عبارتی، یک بنا یا ساختمان باید به گونه‌ای باشد که شاخص‌های کلی ساخت آن در برخورد اول برای همه افراد قابل درک باشد، بنابراین، شکل معماری کتابخانه‌ها از اهمیت بسیاری برخوردار می‌شود و دیگر فضایی که به کتاب‌ها اختصاص داده می‌شود حیاتی نیست، بلکه فضایی که به مراجعین اختصاص داده می‌شود مهم است (Beggy, 2009).

از آنجا که هویت یک اثر معماری را با میزان ایده‌ها و اثرات برگرفته از ویژگی‌های فرهنگی موجود در آن می‌سنجند و یکی از عناصر مهم در تبیین هویت معماری انسان، باورهایش و میزان شناخت و آگاهی او هم در جایگاه معمار و هم در جایگاه بهره‌بردار است؛ مسئله پژوهش حاضر بررسی معماری کتابخانه‌ها از دیدگاه کتابداران است و نتایج آن را می‌توان در ساخت ساختمان‌های زیبا و جذاب آینده و همچنین بهسازی ساختمان‌های فعلی به کار برد.

مبانی نظری

الف. معماری

هنر معماری قدمتی به تاریخ بشری دارد، لیک اولین و شاید ماندگارترین حضور معماری در عرصه تاریخ بشری را بتوان در مصر باستان مشاهده کرد. تصور بسیاری بر این است که ایمهوتپ[1] اولین معمار جهان است که در ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد در مصر باستان می‌زیسته است (McRae, 2013). بعد از وی معماری دچار تحولات بسیاری شد، که این رویدادها ناشی از مناسبات فرهنگی، اجتماعی، جغرافیایی و دیگر عواملی است که سبک‌های معماری را به وجود آوردند.

سبک‌های معماری دارای تنوع زیادی هستند و به دوره‌های چندی تقسیم می‌شوند. این گوناگونی سبک‌ها ناشی از گستردگی جغرافیایی و آداب و رسوم ملت‌ها در طول تاریخ است. حتی در یک کشور نیز سبک‌های معماری متفاوتی وجود دارد، به عنوان مثال سبک معماری به کار رفته در ساختمان‌های شمال ایران متناسب با ویژگی‌های آب و هوایی این منطقه است و با ساختمان‌های مناطق کویری ایران بسیار متفاوت هست.

[1]. Imhotep

عامل اصلی در تفاوت و ایجاد این سبک‌ها، طراحی خاص و منحصر به فردی است که ویژگی ساختمان‌های هر یک از این ادوار است. Shapiro (1988) در جواب اینکه طراحی چیست؟ چنین بیان می‌کند که: طرحی ساده از یک نقشه که قبل از ساختن یک ساختمان توسط معمار پیاده می‌شود و مهم‌ترین عناصری که وی قبل از طراحی باید به آن‌ها توجه کند این است که چه کسانی از این ساختمان استفاده می‌کنند؟ چه تعداد از افراد و در چه زمان‌هایی به این ساختمان رفت و آمد دارند؟ و درنهایت اینکه چه نوع فعالیتی قرار است در این ساختمان انجام شود؟

به‌واقع آنچه شاپیرو در حدود سه دهه پیش بیان می‌کند عامل کلیدی در موفقیت یک طرح معماری است، زیرا سبب احساس نزدیکی مخاطب با معماری ساختمانی می‌شود که از آن استفاده می‌کند و این‌گونه نه‌تنها معمار، بلکه بانیان ساختمان نیز به هدف خود که همان جلب و رضایت مراجع است، می‌رسند.

ب. معماری کتابخانه‌ها

در کتاب تاریخ اصول کتابداری به منظور نشان دادن اهمیت مطالعات تاریخی در کتابداری سخن ذیل از لارنس تامپسون[1] نقل شده: «تاریخ کتابخانه کمک ارزنده‌ای به نسل‌های آینده است، تا در کوشش‌های خود از خطاهای گذشته اجتناب کنند» (Thompson, 2002).

ساختمان‌ها بخشی از ماهیت فرهنگی هر شهری و دارای کارکردهای اجتماعی هستند. چرچیل[2] چنین می‌گوید که: جامعه‌شناسان می‌خواهند بدانند مردان چگونه ساختمان‌ها را شکل می‌دهند و ساختمان‌ها چگونه مردان را (Hart et al, 1996). در متون متعددی به این نکته اشاره شده است که معماری کتابخانه‌ها در سی سال آینده متفاوت با آن چیزی خواهد بود که هم اکنون وجود دارد (Ball et al, 1994). تصور عمومی از نقش و کارکرد کتابخانه‌ها یک تصور تاریخی ساخته شده است و خاستگاه این تصویر در یک خوشه از مفاهیم قرار دارد که با بررسی معماری کتابخانه‌ها در طول تاریخ می‌توان به آن رسید (Hart et al, 1996)، زیرا جایگاه و ساختمان هر کتابخانه در طی زمان بازتابی از شرایط فرهنگی جامعه برخاسته از آن بوده و کتابخانه‌های شهری ویژگی اصلی زندگی شهری هستند.

Thompson (2002) تاریخ کتابخانه‌ها را از نظر معماری به چهار دوره تقسیم می‌کند:

۱. **کاخ‌ها و معابد**: نخستین کتابخانه‌های جهان وابسته به کاخ‌ها یا معابد بود و دلیلی که برای آن می‌آورند این است که کاهنان در همه ادوار تمدن افراد فاضلی بودند و سلاطین از هنر و ادب حمایت می‌کردند. کتابخانه نینوا در قصر آشور بانیپال، کتابخانه آتنا در پرگاموم، و کتابخانه اسکندریه در یونان نمونه‌های مشهور این نوع کتابخانه‌ها در غرب و در ایران می‌توان به کتابخانه اردشیر بابکان اشاره کرد.

۲. **صومعه‌ها، کلیساها و دانشگاه‌ها**: در دوران قرون وسطی کتابخانه‌ها با کلسیا پیوند داشت. در این دوران کتابخانه‌ها بیشتر محل نگهداری و استنساخ کتاب‌ها بود. هر چند در این دوره نظام دانشگاهی برای مقابله با نفوذ صومعه‌ها ایجاد شد، اما سبک کلی کتابخانه‌های، صومعه را به ارث بردند. کتابخانه‌ها در ایران پس از اسلام به دلیل اینکه مراکز دینی محلی برای تفکر و مباحث علمی بودند، بیشتر در مساجد، مقابر مقدس، خانقاه‌ها و مدارس دینی قرار داشتند.

۳. **عصر شکوه و جلال:** قرن شانزدهم به بعد را می‌توان عصر شکوه و جلال کتابخانه‌ها درزمینهٔ معماری دانست. در این دوره اصول ملی‌گرایانه و میهن‌پرستانه به‌شدت رواج پیدا کرد و رواج این اصول اولین تأثیر خود را بر ساختمان کتابخانه‌های ملی گذاشت. در این دوره معماری کتابخانه‌ها نماد میهن‌پرستی و ملی‌گرایانه داشت.

---

[1]. Lawrence Thompson

[2]. Churchil

٤. **تبعیت شکل از عملکرد:** در این دوره بانیان کتابخانه، به نوع کتابخانه و هدف‌هایی که این کتابخانه دنبال می‌کند توجه کردند. از اواخر دهه ۱۹۳۰ به بعد در ساختمان کتابخانه‌های عمومی به طرح‌های ساده، سودمند و جدید توجه شد.

ساختمان کتابخانه‌های عمومی انگلستان در قرون هجدهم، نوزدهم و اوایل قرن بیستم را از نظر معماری در چهار دسته قرار می‌گیرند (Hart et al, 1996):

۱. **کتابخانه‌هایی با معماری ملهم از معابد**: کتابخانه عمومی ولز، نمونه‌ای از این سبک معماری است که در سال ۱۹۳۷ ساخته شد.

۲. **کتابخانه‌هایی با معماری به سبک کلیسای جامع**: قرائت‌خانه کتابخانه بریتانیا ساخته شده در سال ۱۸۵۲، نمونه‌ای از این نوع سبک است.

۳. **کتابخانه‌هایی به شکل بلوک‌های اداری**[1]: مانند کتابخانه مرکزی هامراسمیت[2] که در سال ۱۹۶۴ ساخته شد.

٤. **کتابخانه‌های گلخانه‌ای**[3]: مانند کتابخانه مرکزی بیرمنگام که در سال ۱۹۷۴ بنا نهاده شده است. از ویژگی‌های این نوع معماری، نمای شیشه‌ای آن است که به افراد بیرون از کتابخانه این امکان را می‌دهد داخل آن را ببینند و دیده شدن سبب از بین رفتن مرموز بودن دانش می‌شود.

Hart et al (1996) ضمن بیان دسته‌بندی فوق به این نکته اشاره می‌کنند که کتابخانه‌ها در هدف با دیگر ساختمان‌های شهری متفاوت‌اند، و ساختمان بیشتر کتابخانه‌های این دوره را بازتاب‌دهنده ماهیت غرور برانگیز دوره ویکتوریایی می‌دانند تا زندگی شهری.

تحول اساسی در معماری کتابخانه‌های اروپا، پس از جنگ جهانی دوم رخ داد. در این زمان بیشتر کتابخانه‌ها در ساختمان‌هایی مربوط به قرن نوزدهم و پیش از آن واقع شده بودند و نیاز به مدرن شدن داشتند. عوامل دیگری که بیشتر بر کتابخانه‌های تحقیقاتی تأثیر گذاشت، توسعه استفاده از میکروفیلم، امانت بین‌کتابخانه‌ای و مجموعه‌سازی مشترک بود. تا اوایل قرن بیستم، کتابداران و معماران در ساخت کتابخانه‌ها از یک سری قوانین مصوب سال ۱۸۹۱ تحت عنوان «دیدگاه‌های توافقی بین کتابداران به عنوان معماران کتابخانه»، استفاده می‌کردند. بنابراین، با مسائلی که در سال‌های ۴۸-۱۹۴۴ در زمینه رشد سریع مجموعه‌ها، سازماندهی و خودکارسازی به وجود آمد، مجموعه قوانین فوق کنار گذاشته شد و قوانین جدیدی به تصویب رسید (Luker, 1994).

قبل از جنگ جهانی دوم، ساختمان کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا و اروپا به سبک کلاسیک که متناسب آن دوره بود ساخته می‌شد. بنابراین، پس از جنگ دوم جهانی، به خاطر پیدایش پدیده‌های نوین معماری، سبک‌های جدیدی برای ساختمان کتابخانه به وجود آمد که در مجموع می‌توان آن‌ها را به پنج سبک عمده به شرح زیر تقسیم کرد (Pourhamzeh and Soudbakhsh, 1998):

۱. **ساختمان‌های مدور**[4]: در این نوع طراحی می‌توان از حداکثر فضای کتابخانه بهره برد. این طراحی برای کتابخانه‌های کوچک بیشتر مورد استفاده قرار می‌گیرد.

---

1. Office bloks
2. Hammersmith
3. glasshouses
4. Round buildings

۲. **ساختمان‌های آتریوم**[1]: نوع ساختمانی است که با ایجاد فضایی باز در وسط کتابخانه به منظور استفاده از نور طبیعی و ایجاد تهویه هوا به وجود می‌آید. در این نوع از طرح‌ها از حداکثر فضا نمی‌توان بهره برد و مشکلات فراوانی در انتقال صدا وجود دارد. از ویژگی‌های مثبت این نوع از طراحی، زیبایی ظاهری آن است.

۳. **ساختمان‌های برجی شکل**[2]: برای کتابخانه‌های کوچک مناسب است و چنانچه فضای فیزیکی محدودی داریم و نتوانیم از دیگر طرح‌ها استفاده کنیم، طرح مناسبی است.

٤. **ساختمان‌های جعبه شیشه‌ای**[3]: این طرح در اواخر جنگ دوم جهانی متداول شد. به‌طورکلی، برای کتابخانه‌ها مناسب نیست، زیرا باعث انتقال صدا و نور مستقیم به داخل کتابخانه می‌شود. دیگر عیب آن مسائل مربوط به گرمایش و سرمایش است که هزینه فراوانی دارد.

٥. **ساختمان‌های مدولار**[4]: اکنون بیشتر از این نوع طرح‌ها استفاده می‌شود. در این طرح همه‌چیز به غیر از پله‌ها، بالابرها، دستگاه‌های تهویه و لوله‌کشی قابل تغییر است.

در ایران نیز کتابخانه‌ها تا قبل از انقلاب مشروطه با توجه به مکانی که در آن واقع شده بودند، توصیف و به چند دسته عمده مانند: ۱) کتابخانه‌های سلطنتی، ۲) کتابخانه‌های مساجد، ۳) کتابخانه‌های دانشمندان، و ۴) کتابخانه‌های وزرا و امرا تقسیم می‌شدند. پس از انقلاب مشروطه و ورود ظواهر تمدن جدید به ایران، کتابخانه‌ها ابتدا در هر ساختمانی که در دسترس بود، قرار می‌گرفتند. به‌تدریج، برای کتابخانه‌ها، ساختمان‌هایی تدارک دیده شد و اکثراً کتابخانه‌های بزرگ مانند ساختمان کتابخانه ملی، به دست معماران غربی ساخته شدند (Mazinani, 2005).

پیشینه پژوهش

مرور پیشینه‌های موجود نشان می‌دهد اولین نوشته‌های منتشر شده مربوط به فضای کتابخانه‌ها در ایران، ترجمه مقالات نویسندگان خارجی است که در اوایل دهه هفتاد شمسی در مجله *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات* (*فصلنامه کتاب* سابق) به چاپ رسیدند. البته، پژوهش‌های میدانی‌ای نیز در این زمینه انجام شده است که به دو دسته تقسیم می شوند:۱. پژوهش‌هایی که به طور مستقیم به معماری کتابخانه‌های عمومی پرداخته مانند Moradpour and Maahvash (2011)؛ Mardomi and Soleimanpour (2016) و Mohammadi and Motaharinia (2016)، و ۲. پژوهش‌هایی که فضای کتابخانه‌ها را با استانداردهای موجود مقایسه کردند، مانند پژوهش‌های Haghighi (1994)، Sharifmoghadam (2007)، Cheshmeh Heidar-Tamini, Alipour Hafezi and Abdollahi (2011)، Sohrabo, Rahim-Salmani and Rahim-Salmani (2011) و Cheshmeh Sohrabi, Akbari and Afkhamnia (2011).

Cheshmeh Sohrabo, Rahim-Salmani and Rahim-Salmani (2011) با استفاده از روانشناسی رنگ‌ها، به بررسی رنگ‌های به کار رفته در ۲۰ کتابخانه دانشگاهی و میزان تأثیر این رنگ‌ها بر مخاطبین پرداختند. ابزار مورد استفاده آن‌ها چک‌لیست محقق ساخته بود که با مراجعه و مشاهده مستقیم به کتابخانه‌ها، رنگ‌های مورد استفاده را بررسی کردند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد اگر رنگ تجهیزات را، از رنگ‌های به کار رفته در فضا جدا در نظر بگیریم، «سفید» بیشترین رنگ به کار رفته در کتابخانه‌هاست و پس از آن، «کرم» بیشترین تکرار را داشته است که این دو رنگ جزء رنگ‌های خنثی می‌باشند.

1. Atrium buildings
2. Tower buildings
3. Glass box buildings
4. Modular buildings

با توجه به تحلیل روانشناسان، استفاده از رنگ‌های خنثی برای رنگ‌آمیزی فضای داخلی کتابخانه‌ها که به تمرکز بیشتر نیاز دارند، بهترین انتخاب است.

در پژوهشی کیفی Mardomi and Soleimanpour (2016) به نقد معماری ساختمان کتابخانه مرکزی شهرداری اصفهان پرداختند. پژوهش آن‌ها دارای سه مرحله بود، که در مرحله نخست به تبیین ادبیات نقد و چگونگی نقد معماری پرداخته و در مرحله دوم معنای جامعه‌پذیری و رویکردها در موضوع جذب مخاطب به کتابخانه و تأثیر آن بر جامعه را بیان کرده و در مرحله آخر به نقد معماری ساختمان کتابخانه مرکزی شهرداری اصفهان بر اساس مؤلفه‌های مؤثر بر جامعه‌پذیری پرداختند. برای استخراج مؤلفه‌ها از استانداردها و مصاحبه با ۸۵ نفر از مراجعین استفاده کردند. نتایج پژوهش نشان داد کتابخانه از جهت مکان‌یابی به سبب قرار گرفتن در مرکز شهر و از منظر کالبد بیرونی به سبب استفاده از فرم خالص و ایجاد چشم‌انداز جذاب بوده و از این حیث با معماری جامعه‌پذیری تطابق دارد. اما اصلی‌ترین مشکل معماری این کتابخانه تداخل عملکردی و نبود شفافیت فضایی است که منجر به خوانایی کم، عدم مسیریابی مناسب، نبود چشم‌انداز و محدود بودن افق دید می‌شود.

رضایت کاربران از معماری کتابخانه‌های عمومی شهر یزد را Mohammadi and Motaharinia (2016) با استفاده از پرسشنامه مورد سنجش قرار دادند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد در مورد فضای ورودی بیشترین رضایت مربوط به نور، کف‌پوش و رنگ دیوارها و کمترین رضایت مربوط به رنگ سقف و درها بود. در مورد بخش امانت و مرجع رضایت‌مندی بالا و در مورد سالن مطالعه جنس میزها، نور، سیستم گرمایش و سرمایش مطلوب ارزیابی شد و فواصل میزها، رنگ صندلی‌ها از نظر مراجعین نامناسب گزارش شد. این پژوهشگران در انتها بیان کردند که استانداردها در کتابخانه‌های عمومی یزد تا حدی رعایت شده، ولیکن معماری داخلی ورودی و سالن با حداکثر انتظار مراجعین فاصله دارد.

۲۲ کتابخانه دانشگاهی در شهر استانبول ترکیه را Balanli & et al (2007) از نظر ویژگی‌های فیزیکی مورد بررسی قرار دادند. ابزار مورد استفاده آن‌ها پرسشنامه و جامعه آن‌ها شامل مدیران و کاربران این کتابخانه‌ها بود. نتایج پژوهش نشان داد که فضای مطالعه در اکثر کتابخانه‌ها، کم و دسترسی به ساختمان کتابخانه‌ها به‌خصوص کتابخانه مرکزی، به علت ساخته‌شدن در خارج از فضای کمپ دانشگاهی، دشوار است. از دیگر نتایج آن‌ها، نور ضعیف، عایق‌بندی نامناسب صدا، منابع ناکافی و فقدان فهرست یکپارچه بود.

در پژوهشی که Yoo-Lee, Lee and Velez (2013) با موضوع طراحی فضاها و خدمات برای کتابخانه میلینیاز[1] انجام دادند، نتایج نشان داد بهترین مکان برای ایجاد کتابخانه در مرکز مجتمع دانشگاهی است که این امر سبب بازسازی مفهوم کتابخانه به عنوان یک فضای اجتماعی می‌شود و می‌توان از آن به عنوان یک استراتژی مناسب در پاسخ به مفهوم کتابخانه متروکه، که در اواخر دهه ۱۹۹۰ مطرح شد، بهره برد. همچنین، بررسی آن‌ها نشان داد دامنه و نوع فعالیت‌های دانشجویان در استفاده از کتابخانه تغییرات بسیاری کرده است، به همین دلیل مهم‌ترین عامل در طراحی کتابخانه‌ها، داشتن درک درستی از نظرات کاربران است.

Jennath and Nidhish (2016) به بررسی قضاوت زیبایی‌شناختی و تأثیر ویژگی‌های معماری بر کاربران کتابخانه‌ها پرداختند. به همین منظور آن‌ها پرسشنامه‌ای را تهیه کردند که پس از ۶ سؤال ابتدایی، عکس ۱۶ کتابخانه به مخاطبان نشان داده می‌شد و سپس سؤالاتی در ارتباط با ویژگی‌های زیبایی‌شناختی عکس‌ها از آن‌ها در ادامه پرسیده می‌شد. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد دانشجویان رویکردهای مختلفی در راستای ایجاد قضاوت زیباشناختی دارند و آن‌ها به شکل مداوم رابطه میان ویژگی‌های زیبایی‌شناختی و راحتی مطالعه را مورد قضاوت قرار می‌دهند. از میان پارامترهای تأثیرگذار بر قضاوت زیبایی‌شناختی، رنگ به عنوان پارامتر اصلی شناخته شد و ویژگی‌های مادی، ترکیب عناصر، شکل و هندسه در رتبه‌های بعدی

[1]. Millennials

قرار گرفتند. نکته جالب پژوهش آن‌ها این بود که، تفاوت‌های خاصی در ترجیحات زیبایی‌شناختی دانشجویان معماری و غیرمعماری وجود دارد که در رتبه‌بندی قضاوت خود از تجسم زیبایی‌شناسی ساختمان دیده می‌شود، اما در مورد پارامترهای قضاوت هر دو گروه به نظر می‌رسد از شاخص‌های مشابهی پیروی می‌کنند که حاکی از آن است که حتی با دستاوردهای آموزش حرفه‌ای در طراحی، نظم ذاتی ذهنیت انسان به‌سختی متفاوت است.

روش پژوهش

رویکردی که برای انجام این پژوهش انتخاب شد، کیفی است، چرا که ماهیت و مسئله پژوهش، تشریح اوضاعی است که به دلیل نبود پیشینه پژوهش در این زمینه، در قالب پژوهش کمی قابل‌بررسی نیست (Dehghani and Jamshidi, 2016). روش پژوهش حاضر نظریه مبنایی[1] است و به منظور گردآوری داده‌ها از مصاحبه بهره برده شد.

بر اساس روش نظریه مبنایی، پژوهشگر تنها در پی توسعه مفاهیم است (Strauss and Corbin, 2014). بر همین اساس، در پژوهش حاضر، پژوهشگران درصدد هستند نگرش کتابداران را درباره معماری کتابخانه‌ها کشف کنند. به همین منظور، با کتابداران اداره کتابخانه‌های عمومی رفسنجان، مصاحبه‌هایی از نوع ساختارنیافته فردی انجام گرفت. نمونه‌گیری به شکل هدفمند بود. در این نوع نمونه‌گیری قصد محقق انتخاب مواردی است که با توجه به هدف پژوهش اطلاعات زیادی داشته باشند. این نوع نمونه‌گیری به دنبال ایجاد قوانین ثابت و تغییرناپذیر و تعمیم نتایج نیست، بلکه سعی در شناخت بهتر هر پدیده در زمینه خاص دارد (Gall, Borg and Gall, 2011).

با توجه به اینکه در پژوهش کیفی پژوهشگر به دنبال تعمیم‌یافته‌ها نیست، بر اساس اشباع نظری[2] می‌تواند در صورت رسیدن به تکرار داده‌ها و یافته‌های کیفی مشابه، از ادامه فرآیند گردآوری داده‌ها صرف‌نظر کند. اشباع زمانی است که پژوهشگر با ادامه گردآوری داده‌ها به یافته جدیدی نمی‌رسد و عملاً استمرار گردآوری داده‌ها، با تکرار یافته‌های قبلی همراه است (Mansorian, 2012). پژوهشگران پس از انجام ۱۰ مصاحبه به اشباع نظری رسیدند.

رویکرد اصلی در مصاحبه همان‌گونه که پیش‌تر بیان شد، مصاحبه ساختارنیافته بود. به‌طورکلی، مصاحبه با این درخواست از مشارکت‌کنندگان که نظر خود را به‌تفصیل در مورد معماری کتابخانه‌های عمومی بیان کنند، شروع می‌شد و با پیشرفت مصاحبه و با توجه به پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان تلاش شد با پرسش‌های دیگری جزئیات موضوع روشن گردد. مصاحبه در فضایی کاملاً صمیمی و غیررسمی، ۲۰ الی ۳۰ دقیقه به طول انجامید. روند کلی انجام مصاحبه‌ها به این صورت بود که پیش از هر مصاحبه، موضوع را با کتابداران در میان گذاشته و پس از موافقت ایشان درخواست می‌شد تا در محیط کتابخانه و در فرصت مناسب ۳۰ الی ۴۰ دقیقه را به این امر اختصاص دهند. البته، پژوهشگران با محدودیت‌های به شرح زیر نیز مواجه بودند:

۱. عدم تمایل کتابداران برای انجام مصاحبه. از آنجا که بیشتر کتابداران در پژوهش حاضر را خانم‌ها تشکیل می‌دادند، چندان مایل به مصاحبه نبودند و در صورت راضی شدن جواب‌های کوتاه و تلگرافی می‌دادند که نیازمند تلاش بیشتر پژوهشگران برای دریافت اطلاعات از آن‌ها بود.

۲. عدم دسترسی به پایگاه و یا اطلسی در زمینه تصاویر کتابخانه‌های عمومی.

برای تجزیه‌وتحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه از روش استراوس و کوربین استفاده شد. پس از پایان هر مصاحبه در کوتاه‌ترین مدت، مصاحبه به طور دقیق و کلمه به کلمه پیاده‌سازی شده و پس از رؤیت مصاحبه‌ها توسط مصاحبه شوندگان و تائید آن‌ها جملات مهم استخراج و کدگذاری شدند. منظور از کدگذاری، شکستن داده‌های گردآمده به کوچک‌ترین اجزاء معنادار است. اجزایی که مبنایی برای یافتن و ساختن مفاهیم مستتر در داده‌ها هستند (Mansorian, 2012). برای اعتباربخشی

---

1. Grounded theory
2. Theoretical saturation

به پژوهش، همان‌گونه که بیان شد مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی به تائید مصاحبه شوندگان رسید، همچنین کدها و مصاحبه‌های انجام شده توسط یکی از کتابداران که به تحقیق کیفی آشنایی داشت مورد بررسی و تائید قرار گرفت. جدول ۱، خصوصیات شرکت‌کنندگان در مصاحبه را به تصویر می‌کشد.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی شرکت‌کنندگان در مصاحبه

Table 1. Demographic characteristics of the interview participants

کد شرکت‌کننده/Participant code	مدرک تحصیلی/degree of education	سابقه کار (سال) Work experience (years)	جنسیت/Gender
[MML][1]	کارشناسی ارشد کتابداری	23	مرد
[MD]	دیپلم	21	مرد
[WML]	کارشناسی ارشد کتابداری	18	زن
[WBP]	کارشناسی روانشناسی	18	زن
[WBC]	کارشناسی کامپیوتر	3	زن
[WBL]	کارشناسی کتابداری	8	زن
[WML]	کارشناسی ارشد کتابداری	8	زن
[WML]	کارشناسی ارشد کتابداری	5	زن
[WBL]	کارشناسی کتابداری	12	زن
[WBL]	کارشناسی کتابداری	8	مرد

یافته‌های پژوهش

به منظور تحلیل مصاحبه‌ها، از کدگذاری باز و محوری و منتخب استفاده شد. ابتدا عمل کدگذاری باز بر روی متون انجام گرفت. مصاحبه‌ها چند مرتبه به‌دقت خوانده شد، این مرور منجر به شناسایی و یافتن مفاهیم مرتبط با هدف پژوهش شد که این اقدام به روش کدگذاری باز موسوم است. این مرحله تا اشباع نظری یعنی جایی که دیگر کدهای جدید شناسایی نمی‌شد، ادامه پیدا کرد. نتیجه این مرحله شناسایی تعداد زیادی کد باز بود. کدهای به دست آمده در مرحله اول، بعد از چند بار غربال کردن و ملاحظه مشابهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها ادغام شده و درنهایت کدها به تعداد محدودتری تقلیل یافت و بر اساس آن تعداد ۱۵ کد نهایی مشخص گردید (کدگذاری محوری). جدول ۲، نمونه‌ای از چگونگی شکل‌گیری کدهای محوری را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نحوه شکل‌گیری کدگذاری محوری

Table 2. Formation of axial coding

کد منتخب/ Selected code	اصول معماری کتابخانه‌های عمومی/Principles of public library architecture	
کد محوری/ Axial code	استانداردسازی/Standardization	نشانه و نمادسازی محیطی/ Environmental signs and symbols
کد باز/Open code	مشورت با کتابداران برای ساخت کتابخانه جدید	هماهنگی نما با ماهیت کتابخانه
	جداسازی مخزن و سالن مطالعه	نمادسازی در نمای ظاهری
	اختصاص فضا به کودکان	تک بودن کتابخانه به لحاظ معماری
	عقب بودن به لحاظ استانداردها	گل‌کاری و فضای سبز

[1]. برای مرد M، برای زن W، برای دیپلم D، برای کارشناسی B، برای کارشناسی ارشد M، و برای رشته حرف اول انگلیسی رشته انتخاب شد (L برای کتابداری، C برای کامپیوتر، و P برای روان‌شناسی).

در ادامه نتایج به دست آمده از مصاحبه با کتابداران به علت محدودیت موجود در حجم مقاله به‌اختصار مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد و در انتها کدهای حاصل در جدول ۳ ارائه می‌شود.

الف. ساخته نشدن ساختمان کتابخانه‌های موجود برای کتابخانه

یکی از ویژگی‌های یک معماری مطلوب، در نظر گرفتن ماهیت فعالیتی است که قرار بر انجام آن در بنای جدید قبل از ساخت است. از آنجا که بسیاری از کتابخانه‌های نهاد از ابتدا برای این منظور ساخته نشده و بعداً به تملک نهاد در آمده‌اند، از ضعف‌های بسیاری رنج می‌برند. چند نمونه از صحبت‌های کتابداران در این زمینه در ذیل ارائه می‌شود:

... فرضاً کتابخانه خودمان، واقعاً برای کتابخانه ساخته نشده، یک اتاقی این آخر و دستشویی کنار اتاق مدیریت،

... مثلاً کتابخانه قبلی که من بودم، اصلاً برای کتابخانه ساخته نشده بود، هر کاری می‌خواستیم بکنیم، قفسه‌ها را جابه‌جا کنیم اصلاً نمی‌شد. چه جوری بگویم، قبلا یک باشگاه بود، خیلی اذیت شدیم، ...[WML]

ب. جداسازی مخزن و سالن مطالعه

از آنجا که ساختمان بسیاری از کتابخانه‌ها از ابتدا برای این منظور بنا نشدند، در نتیجه مخزن و سالن مطالعه آن‌ها از یکدیگر جدا نیست. مسلماً کسی که در سالن مطالعه است، نیاز به سکوت دارد و کسی که در مخزن است نیاز به مشورت و صحبت با کتابدار برای پیدا کردن منبع مورد نیاز خود هست، که ناخواسته برای افراد در سالن مطالعه ایجاد مزاحمت می‌کند:

...الان کتابخانه‌ها شما دقت کنین کسی که از راه میرسه داخل کتابخانه شما نگرانی که یه وقت بلند حرف نزنه که مابقی ناراحت بشن. هر کتابخانه ای یه جایی باید باشه که طرف بلند هم بتونه حرف بزنه چه اشکال داره همین یکی از دلایلی میتونه باشه که خیلیا نیان. مخصوصاً اونایی که سواد بالایی ندارن، اما دوست دارن که کتاب بخونن [MML].

...به قول گفتنی، ابتدا به ساکن طرف وارد میشه، الزام به این نداشته باشه که ساکت باشه. مثل کتابخانه‌های خودمون که الان داریم وقت امتحانات و کنکور طرف که میاد کتاب امانت بگیره، اگر بلند حرف بزنه برای امانت یا مادرش بیاد دنبالش و صداش بزنه همه میزنن رو میز و تذکر میدن. یکی که ظرفیت نداشته باشه بهش بر میخوره و دیگه نمیاد کتابخانه [MD].

ج. اختصاص فضای مجزا به کودکان

عادت به مطالعه از کودکی شکل می‌گیرد و کودکان ناخواسته از رفتار والدین خود تقلید می‌کنند. والدی که قصد مراجعه به کتابخانه را دارد در صورتی که کتابخانه بخش مناسبی جهت کودکان داشته باشد که برای دیگران ایجاد مزاحمت نکند، کودک خود را نیز به همراه می‌آورد، در نتیجه کودک با محیط کتابخانه آشنا می‌شود و به آن عادت می‌کند:

...من نظرم این بود که یه فضایی رو فراهم کنیم حداقل از نظر مکانی، یه فضایی که فردی که میاد اونجا بچه اش رو بیاره اونم پیشش بشینه چه اشکالی داره. میخواد بره کتابی بگیره یا تو سالن بشینه به جای اینکه بزارتش توی پارک یا خونه فامیلا توی کتابخانه یه فضایی پیش‌بینی‌شده باشه که بیاد اونجا بشینه و اگه سرو صدا هم داد اشکال نداشته باشه...مثلاً همین بخش کودک ما خیلی قشنگ درست شده هر کی میاد میگه این بخشتون قشنگه [WML].

د. نقش زیبایی ظاهری در جذب مخاطب

اولین برخورد همیشه در ذهن اشخاص ماندگار می‌شود، چه این برخورد خوب و شایسته باشد چه بد و ناشایست. نمای ظاهری کتابخانه اولین چیزی است که مخاطب با آن برخورد می‌کند، به همین جهت لازم است تا از حداقل‌های لازم برخوردار باشد:

...برای من معماری ظاهری و زیباسازی از مجموعه‌سازی مهمتره، چون به نظر من اون هست که، مثلاً تو دنیا زحمت کشیدی خب وقتی ظاهر کتابخانه هیچ جذابیتی نداره خب، من مجبورم بیام، قبلا تفکر من این نبود اوایلی که وارد این کار شده بودم اصلا تو فکر زیباسازی محیط نبودم، اصلا برام مهم نبود، می‌گفتم نه باید مجموعه غنی باشه، ولی الان بعد ۸ سال و با دیدن کتابخانه‌ها، فیلم‌هایی که از کتابخانه‌های کشورهای دیگه دیدم واقعاً نمادسازی و معماری تأثیر ۱۰۰ درصد داره [WBL].

ه. نمادسازی

هر ساختمانی نماد و نشانه خاص خود را دارد، مساجد و امامزاده‌ها دارای گنبد و ساختمان‌های دادگستری نماد ترازوی عدالت را دارند، که افراد با دیدن این نمادها سریع به ماهیت و کاری که در آن ساختمان انجام می‌شود پی می‌برند:

... همین‌جوری که مثلاً یه مقبره‌ای گنبد داره خوب اینم میتونه یه نمادی از کتاب باشه، یه نشانه خاصی داشته باشه...من یه کتابخانه قبلا کرج رفتم یه تابلو سنگ‌نوشته شکل کتاب بود و تاریخچه کتابخونه رو روش نوشته بود و در جلوی سر در کتابخانه و اگر تابلو هم نبود شما با دیدن این سنگ می‌فهمیدی اینجا کتابخانه است، ولی خوب تو ایران این‌جور معماری‌ها خیلی نیست که بفهمن اینجا کتابخونه است [WML].

و. استفاده از نشانه‌گذاری

در جاده‌ها هنگام رانندگی آنچه بیش از همه به کمک راننده در جهت‌یابی می‌آید تابلوهای نصب راهداری است. بسیاری از کتابداران بر این باور بودن که ما باید از نشانه‌گذاری و تابلوهای راهنما برای هدایت مراجعین در جهت کاهش ضعف نمای ظاهری کتابخانه بهره ببریم، همان‌طور که این شرکت‌کننده بیان می‌کند:

... الان دیدین قاب‌هایی شهرداری درست میکنه که مخصوص زدن تبلیغاته، از اینا بزاریم حول‌وحوش کتابخانه که نشریات بزاریم داخلش، حداقل نشریات وجینی رو بزاریم ما که اونا رو باید بریزیم دور اینارو بزاریم توشون ببینن بالاخره اینا ممکنه ده نفری دو نفر اینا رو ببینن به هوا همینا بیان کتابخانه...مثل فلان کتابخانه که تابلویی زده بودن که روی فلش کتاب کشیده بودن و به سمت کتابخونه راهنمایی میکرد [WBP].

ز. شاداب‌سازی محیط

همه ما نیاز داریم که پس از چند ساعت مطالعه، چند دقیقه‌ای را استراحت کنیم. در صورتی که فضای بیرون کتابخانه فضایی سبز و شاداب باشد نه‌تنها احساس شادابی به آدمی دست می‌دهد، بلکه خستگی وی نیز از تن به در می‌رود. به عنوان مثال کتابخانه علامه طباطبایی شهر لالجین در کنار پارک قرار دارد که محیطی دل‌چسب برای فضای بیرونی آن ایجاد می‌کند:

... فضا بیرونش جالب باشه. مثلاً کتابخونه ملی با این کتابخونه ما که از سنگ و کلوخه تفاوت داره، اونجا طرف خسته میشه میتونه بره قدمی بزنه، یه استراحتی بکنه. بیرون از فضا استفاده بکنه. بالاخره نمیشه که بی تأثیر باشه، تأثیر داره ،ولی حاله خدا کنه، کتابخونم باشه [WML].

ح. کتابخانه‌های نهاد، ساختمان‌هایی با نمای معمولی

وقتی که از کتابداران سؤال شد، هنگامی که از کتابخانه‌های نهاد نام برده می‌شود چه نوع ساختمانی در ذهن شما متبادر

می‌شود، اکثراً جواب دادند که یا تصویر خاصی ندارند یا ساختمانی سفالی یا نمایی ساده. لیکن کتابداران تصویر اولین کتابخانه‌ای که با آن برخورد داشتن را به همه تعمیم می‌دادند، که نشان‌دهنده اهمیت ظاهر کتابخانه در ماندگاری تصویر آن در ذهن افراد است:

... شکل خاصی نیس؛ اما نوار بالابر کتاب که اولین بار توی یک کتابخانه دیدم در دوران دانشجویی همیشه این جور چیزی در ذهنم هست [MML]... به نظرم کتابخانه های نهاد همه یه جوری شبیه هم هستن همه حیاط دار و ساده هسن خیلی خشک و خالی هیچ ذوق معماری در آن‌ها بکار نرفته. من خودم کتابخونه ملی کرمان و یه کتابخونه عمومی تو زرند دوست دارم به خاطر اون فضای سبزشون افراد وقتی میان بیرون میتونن یه استراحتی بکنن خستگی در کنن [WML]... ببین چی میگم من خودم کتابخونه عمومی چون که کرمان بودم و اولین کتابخونه ای که دیدم کتابخانه ملی کرمان بود تصورم از کتابخانه های عمومی یه لحظه همچین چیزیه یا کتابخانه مفتح که دقیقه عین یه خونه ای میمونه الان نمیدونم به چه شکلی در اومده خب [WBL].

درنهایت یافته‌ها را می‌توان در ۲ طبقه کلی و ۱۵ زیرمجموعه به شرح جدول ۳ ارائه کرد:

جدول ۳. اصول معماری کتابخانه‌های عمومی

Table 3. Principles of public library architectur

اصول معماری کتابخانه‌های عمومی/Principles of public library architectur	
استانداردسازی/Standardization	نشانه و نمادگذاری محیطی/ Environmental signs and symbols
1. متناسب سازی قبل از اختصاص ساختمان‌های موجود به کتابخانه؛ 2.مشورت با کتابداران برای ساخت کتابخانه جدید؛ 3.جداسازی سالن و مخزن مطالعه؛ 4.عقب بودن به لحاظ استانداردها در کتابخانه‌های جدید التاسیس؛ 5.اختصاص فضا برای کودکان؛ 6.مناسب نبودن برای معلولین؛ 7.واقع شدن در محیط دور از شهر.	1.هماهنگی بنا با محیط؛ 2.اهمیت زیبایی ظاهری در جذب مخاطب؛ 3.نمادسازی؛ 4.نشانه‌گذاری؛ 5.شاداب سازی؛ 6.نمای معمولی و ساده؛ 7.ساخت کتابخانه‌های جدید با معماری تک و منحصر به فرد ؛ 8.گذاشتن صندوق برگشت کتاب در ورودی کتابخانه.

نتیجه‌گیری

در عصر حاضر که تکنولوژی امکان دسترسی به منابع از راه دور را ممکن کرده است و صحبت از کتابخانه‌های دیجیتال است آیا دیگر فضای فیزیکی همچنان اهمیت دارد؟ با وجود خدمات الکترونیک که استفاده از خدمات کتابخانه را از راه دور تسهیل کرده، اما ویژگی‌های فیزیکی و اجتماعی ساختمان کتابخانه‌ها در ایجاد محیطی مرتبط و مناسب جهت مطالعه و پژوهش همچنان تأثیرگذار است. چنانچه Shill and Tonner (2004) بیان می‌کنند که یک ساختمان با کیفیت بالا تفاوت می‌آفریند.

معماری ساختمان کتابخانه‌ها در طول زمان دستخوش تغییرات بسیاری شده که این تغییرات در هر دوره با توجه به جایگاه کتابخانه و کتابدار در جامعه از شدت و ضعف برخوردار بوده است. زمانی در قصر پادشاهان، گاهی در اماکن مذهبی و برخی اوقات در دسترس‌ترین ساختمان موجود قرار داشتند. اما رفته‌رفته کتابداران و متولیان امر به این نتیجه رسیدند که ساختمان کتابخانه بایستی متناسب با وظایف و کارکردهای آن باشد. همان‌گونه که Kaser (1993) بیان می‌کند توجه، علاقه و دخالت

اصلی کتابداران در معماری کتابخانه این است که ساختمان کتابخانه قبل از هر چیز به طور مؤثر و بهینه در خدمت وظایف اولیه‌شان قرار گیرد و کارایی داشته باشد، آنگاه به وظایف ثانویه بپردازند. Stewart (2011) ضمن بیان اینکه ساختمان کتابخانه‌ها از نظر فضا با کتابخانه‌های دهه‌های پیش کاملاً متفاوت و اغلب بزرگ‌تر و دارای معماری‌های تأثیر گذارند. هدف از معماری کتابخانه را ایجاد مکانی برای همکاری، یادگیری، اجتماعات محلی و بی‌شمار اهداف دیگر از جمله گالری‌های هنری و نیازهای رو به تغییر می‌داند.

به‌طورکلی می‌توان اهمیت ساختمان و معماری در کتابخانه‌ها را از چند جنبه مورد بررسی قرار داد. نکته اول اینکه ساختمان کتابخانه‌ها می‌بایست دارای ویژگی‌های هویتی و تمدنی بوده و بروز مؤلفه‌ها و عناصر فرهنگی در ساختمان کتابخانه‌ها هویدا باشد، زیرا کتابخانه از عهد باستان تا به امروز همواره به عنوان مراکز نگهداری میراث مکتوب ملت‌ها بوده و بنابراین ساختمان کتابخانه‌ها باید برخوردار از مؤلفه‌های فرهنگی بوده و از ساختمان‌های اداری و یا معمولی شهر متمایز باشد. در کشور ما نیز توجه به معماری اسلامی و ایرانی در ساختمان کتابخانه‌ها می‌بایست مدنظر قرار گیرد. به عبارتی، هویت ساختمان کتابخانه از خود کتابخانه و ماهیت آن ناشی می‌شود نه از انسان‌هایی که به آن مراجعه می‌کنند. نتایج پژوهش حاضر در این بخش نشان داد که معماری کتابخانه‌های عمومی فاقد هویت و شخصیت کتابخانه عمومی هستند و به‌هیچ‌وجه ماهیت فرهنگی آن را نشان نمی‌دهند.

مورد دوم در اهمیت ساختمان کتابخانه‌ها به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی، توجه به جذابیت‌های بصری نمای بیرونی و همین‌طور دلپذیر بودن طراحی داخلی است؛ و نتایج تحقیق نیز نشان داد که معماری می‌تواند در جذب مخاطب، و احساس آرامش از بودن در فضای کتابخانه و صرف زمان بیشتری برای توقف و حضور در کتابخانه تأثیر داشته باشد. بنابراین رابطه‌ی مستقیمی بین توجه به معماری بیرونی و داخلی و میزان اقبال مردم برای مراجعه و صرف زمان مفید در کتابخانه وجود دارد. این بخش از پژوهش با یافته‌های Jennath and Nidhish (2016) همخوانی دارد.

و نکته سوم در اهمیت معماری، توجه به نیازمندی‌های مخاطب است. ساختمان کتابخانه علاوه بر اینکه دارای دسترسی راحت‌تر به بخش‌های مختلف کتابخانه بوده و مواردی از قبیل ایجاد محیط ساکت و عاری از آلودگی صوتی در طراحی سالن‌های مطالعه، توجه به نور، چیدمان فضای داخلی، رنگ، و نقاشی دیوارها و سقف، استفاده از تجهیزات متناسب با معماری در نظر گرفته شود و علاوه بر این مسائل بر امکانات رفاهی و اقامتی مراجعان نیز توجه شود. توجه به معماری محوطه و برخورداری از فضای سبز و گل‌کاری، امکان مطالعه در فضای باز، پیش‌بینی محل صرف غذا، و استراحت کوتاه‌مدت در معماری کتابخانه، و مواردی از این قبیل می‌بایست در معماری کتابخانه‌ها مورد توجه قرار بگیرد. مطالعه Jennath and Nidhish (2016) نیز نشان داد که دانشجویان به شکل مداوم رابطه میان زیبایی‌شناسی و راحتی مطالعه را مورد قضاوت قرار می‌دهند.

از جمله نتایج دیگر این پژوهش این است که در معماری کتابخانه‌ها باید به شرایط سنی و جسمانی مراجعان نیز توجه شود. طراحی داخلی به‌صورت یکنواخت و بدون توجه به شرایط سنی مخاطبین از مسائلی است که در معماری کتابخانه‌های مورد بررسی در این پژوهش مشاهده شد. معماری بخش‌های مربوط به کودکان با بخش‌های بزرگ‌سالان باید متفاوت باشد. معماری بخش کودکان باید از رنگ‌آمیزی و طراحی داخلی متناسب با کودکان برخوردار باشد. کودکان نیاز به محیطی برای بازی و بدون محدودیت ایجاد صدا دارند، در حالی که بخش‌های بزرگ‌سالان به‌ویژه سالن‌های مطالعه نیازمند سکوت است. بنابراین، در معماری فضای داخلی این دو بخش باید حتی‌الامکان در دورترین فاصله از هم قرار گیرند.

با توجه به اینکه مراجعان کتابخانه‌های عمومی، اقشار مختلف مردم بوده و لذا باید در طراحی در دسترسی و استفاده از فضای کتابخانه‌ها تسهیل صورت گرفته و موارد ایمنی نیز لحاظ گردد. از جمله در ارتفاع پله‌ها، حفاظ رمپ‌ها و پله‌ها برای

جلوگیری از احتمال سقوط سالمندان و کودکان، پیش‌بینی خروجی اضطراری برای مواقع بحران همانند آتش‌سوزی و زلزله از جمله مواردی است که باید مورد توجه معماران کتابخانه قرار گیرد.

گروه دیگری که می‌بایست در معماری به ویژگی‌ها و نیازمندی‌های آن‌ها توجه شود، معلولین و جانبازان هستند. بررسی ساختمان کتابخانه‌های جامعه مورد مطالعه نشان داد نیازمندی‌های معلولین در اغلب ساختمان مورد غفلت قرار گرفته است. پیش‌بینی رمپ ویژه مراجعه معلولین با ویلچر، پیش‌بینی مسیر مراجعه نابینایان و کم‌بینایان، طراحی داخلی متناسب با ویژگی‌های جسمانی گروه‌های خاص، پیش‌بینی امکانات رفاهی از جمله سرویس‌های بهداشتی ویژه معلولین، آسانسور برای ساختمان‌های بیشتر از یک طبقه، هم‌سطح بودن کلیه بخش‌های داخلی کتابخانه برای تردد راحت این گروه، و رفع موانع تردد همانند ارتفاع چارچوب درب‌ها، از مواردی هستند که در معماری کتابخانه‌ها باید مورد توجه قرار گیرد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفته که معماری یکی از عوامل مهم در کتابخانه‌هاست، ولی این مهم اغلب مورد غفلت واقع شده و کتابداران بیشتر وقت و انرژی خود را در سازماندهی و ارتقای سرعت و دقت در اطلاعات متمرکز کرده‌اند و نتایج بررسی پایگاه‌های اطلاعاتی نیز نشان می‌دهد این مقوله از جمله مواردی است که کمتر در پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌های کتابداران انعکاس یافته است و نیازمند بازنگری و توجه بیشتر است. به هر حال، به منظور ارتقاء سطح آگاهی کتابداران نسبت به مسئله معماری کتابخانه و همچنین بهبود نما و فضای درونی و بیرونی کتابخانه‌ها، موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

۱. بررسی معماری کتابخانه‌ها ازلحاظ به‌کارگیری اصول معماری بیونیک.
۲. تهیه اطلس از کتابخانه‌های عمومی همانند آنچه در کشورهای غربی از جمله بریتانیا انجام گرفته است.
۳. برگزاری کارگاه‌هایی در جهت آشنایی کتابداران با مفهوم معماری و اهمیت آن در جذب مخاطب.
٤. به‌کارگیری تجربه کتابداران در ساخت کتابخانه‌های جدید.
٥. بهسازی و شاداب سازی کتابخانه‌های موجود.

تقدیر و تشکر

پژوهشگران بر خود واجب می‌دانند مراتب تشکر و قدردانی خود را از آقای قاسم موحدیان که با بررسی مصاحبه‌ها و کدها به بهبود کیفیت و اعتبار پژوهش کمک شایانی نمودند، اعلام نمایند. همچنین از کلیه کتابداران شهرستان رفسنجان که صمیمانه ما را یاری نمودند، تشکر می‌کنیم.

References

Alexander, G.B (1750). Aesthetica. Hildesheim, New York.

Amid, Hasan (2000). Amid dictionary. Tehran: Amirkabir [In Persian]

Bacon, E.N. (1974). Design of city. Penguin Books.

Balanli, A; Ozturk, A; Vural, S; Mujdem; K, B (2007). University Library Buildings in Turkey: A Survey and a Case Study of Yildiz Technical University Main Library Building. The Journal of Academic Librarianship, 33 (6), pp 714–718.

Ball, M J; Weise, F. O; Freiburger, G. A; Douglas, J. V (1994). Building the Library/Information center of future. Computer Methods and Programs in Biomedicine. 44, pp 143-146.

Beggy, R (2009). Death or diversification? The use of space in public library buildings. Aslib proceeding: new information perspectives. 61 (6), pp 619-635.

Cheshmeh Sohrabi, M., Akbari, M and Afkhamnia, A (2011). Design Standards in Central Libraries of Universities in Isfahan. National studies on librarianship and information organization. 87, 7-23 [In Persian].

Cheshmeh Sohrabi, M., Rahim-Salmani, A and Rahim-Salmani, A (2011). The Effect of Color on the Internal Architecture of Academic Library Space. Library and information science. 14 (1), 39-70 [In Persian].

Cullen, G (2004). Selected urban landscape (translated by Manouchehr Tabibian). Tehran: University of Tehran [Inpersian]

Dehghani, M and Jamshidi, A (2016). The Qualitative Analysis of Professors and Educators and Studentsrelationship: a Case Study of Faculty of Psychology and Education, University of Tehran. Bi-quarterly journal of Higher education curriculum studies. 7 (13), 155-182 [In Persian].

Eunoung; Y. L, Lee, T. H; Velez, L (2013). Planning library spaces and services for Millennials: an evidence-based approach. Library Management, 34 (6/7), Pp 498-511.

Gall, M., Borg, w and Gall, J (2011). Educational research: an introduction. 6th ed (Translated by Nasr et al). Tehran: SAMT.

Haghighi, M (1994). Evaluating the space of university libraries in Tehran. Journal of Academic Librarianship and Information Research. 1, 111-135.

Hart, Ch; Bains, M; Jones, K (1996). The myth of material knowledge: reading the image of library buildings. New Library World, 97 (3), pp. 23 – 31.

Heidar-Tamini, M., Alipour Hafezi, H and Abdollahi, Z (2011). Study of status of building and facilities of Tabriz of central Library, its comparison with standard of publiclibraries and Evaluating the satisfaction level of users Concering thr library Environment. Research on Information Science & Public Libraries. 17(3), 517-544 [In Peraian].

Jennath, K. A; Nidhish, P.J. (2016). Aesthetic judgement and visual impact of architectural forms: a study of library building. Procedia Technology, 24, Pp 1808-1818.

Kaser, D (1993). Library building program preparation plan (translated by Parviz Azem). Research on Information Science & Public Libraries. 3 (1), 12-17 [In Persian].

List of architectural styles. 2017. In Wikipedia. Retrieved April 8, 2017, from: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_architectural_styles.

Lucker, J. K (1994). The evolution of research Library Building. Computer Methods and Programs in Biomedicine. 44, pp 155-160.

Mansorian, Y (2012). Seventy practical tips in designing and conducting qualitative research. Ketab mah Koliat. 15 (8), 67-75 [In Persian].

Mardomi, K and Soleimanpour, E (2016). Architecture of Central Library and Information Center of Isfahan City in Iran: A Critical Evaluation. Research on Information Science & Public Libraries. 22(3), 355-377 [In Persian].

Mazinani, A (2005). Library and librarianship. Tehran: Samt [In Persian].

McRae, H (2013). The first Known Architect in History. Retrieved April 15, 2017, from: https://blog.worthingtonmillwork.com/bid/245850/the-first-known-architect-in-history.

Mohammadi, M and Motaharinia, I (2016). Satisfaction with Architecture and Coloration of Inner Spaces of Yazd City Public Libraries in Iran: Users Viewpoints. Research on Information Science & Public Libraries. 22(3), 379-398 [In Persian].

Moradpour, R and Maahvash, M (2011). Evaluating the Satisfaction Level of the Users of Public Libraries in North Khorasan Province Regarding the Libraries' Architecture. Research on Information Science & Public Libraries. 17(3), 381-401 [In Persian].

Najafi, E (2016). Investigating the concept of identity in architecture. Second National Conference on Culture, Tourism and Urban Identity. Kerman [In Persian].

Pourhamzeh, A and Soudbakhsh, L (1998). Design and building of medical libraries. National studies on librarianship and information organization. 35, 36, 71-90 [In Persian].

Shapiro, Ph (1988). What Does an Architect Do? Retrieved April 8, 2017, from: https://www.his.com/~pshapiro/architects.html.

Sharifmoghadam, H (2007). Investigation of physical conditions in the building of Iranian university libraries. Library and information science. 10 (3), 155-182 [In Persian].

Shill, H. B.; S, T (2004). Does the Building Still Matter? Usage patterns in new, expanded, and renovated libraries, 1995–2002. College & Research Libraries, 65 (2), pp 123–150.

Stewart, Ch (2011). Building Measurements: Assessing Success of the Library's Changing Physical Space. The Journal of Academic Librarianship, 37 (6), pp 539–541.

Strauss, A and Corbin, J.M (2014). Basics of qualitative research (translated by Buick Mohammadi). Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies [In Persian].

Taghvaei, V (2010). From Essence to the Definition of Architecture. Hoviatshahr. 5 (7), 75-86 [In Persian].

Thompson, J (2002). A History of the principles of librarianship (Translated by Mahmoud Haghighi). Tehran: University Publication Center [In persian].

COPYRIGHTS
© 2021, by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)